

Međusobni uticaji kosovsko-resavskog i prizrensko-timočkog dijalekta i srpskog književnog jezika na primeru idiolekta Živke Miljković

U uslovima ubrzanih migracija, masovnog prelaska iz sela u gradove i velikog uticaja standardnog jezika koji se vrši preko medija, retke su teritorije na kojima se govori stabilnim "prevrelim" dijalektom. Za ispitivanje međusobnih uticaja ovih faktora odabran je idiolekt Živke Miljković iz Brusnika. Fonetske i morfološke karakteristike njenog govora upoređivane su sa osobinama u kosovsko-resavskom zatim, u prizrensko-timočkom dijalektu (zone u kojima je ona živela) i razmatran je uticaj standardnog jezika. Primećeno je da se nijedna dijalekatska osobina nije u potpunosti sačuvala, niti su književni oblici u potpunosti prodrli u ovaj idolekt.

1. Uvod

U uslovima masovnih migracija stanovništva, na teritoriji srpskog jezika, od davnih vremena dolazilo je do mešanja jezičkih osobina dijalekata. Pri tome su nastajali govori koje karakteriše veliki broj dubleta bez posebnih pravila upotrebe. Pošto su uticaji migracije prestajali, bilo je potrebno da prođe više generacija da govor "prevri" (Ivić 1985: 54), tj. da jedan od oblika potpuno nestane iz upotrebe ili da dođe do specijalizacije oba oblika.

U novijim uslovima (ubrzane i masovne migracije iz sela u gradove, pojava standardnog jezika čiji se uticaj najjače ispoljava preko medija), malo je teritorija, gde se upotrebljava stabilni (prevreli) govor, jer su uticaji medija i migracija na govor većine teritorija konstantni i veoma jaki. U ovakvim uslovima međusobna interakcija dijalekata se može znatno bolje sagledati na primeru idiolekata govornika, čija je biografija, što se tiče mesta boravka, dobro poznata.

Proučavanje međusobnih uticaja kosovsko-resavskog, prizrensko-timočkog dijalekta i književnog jezika urađeno je na primeru idiolekta Živke Miljković. Ovde su analizirane neke fonetske i morfološke osobine

*Marko Simonović
(1983), Zaječar,
Čupićeva 79/4,
učenik 2. razreda
Gimnazije u Zaječaru*

tog idiolekta. Analiza je vršena na građi od 45 minuta snimljenoj 14. aprila 2000. godine.

Živka Miljković je rođena 1927. Do 1960. godine je živela u Brusniku, selu u kome je u upotrebi govor, koji pripada kosovskom govornom tipu u okviru kosovsko-resavskog dijalekta. Od tada živi u Zaječaru. Pošto autoru nije bila dostupna literatura koja se bavi opisivanjem govora Brusnika, upoređivanja sa ovim govorom su vršena na osnovu materijala koji je autor snimio u Brusniku.

Situacija u govoru Zaječara, što se tiče uticaja dijalekata, drugačija je. Veliki deo stanovnika Zaječara vodi poreklo sa teritorije timočko-lužničkog govornog tipa u okviru prizrensko-timočkog dijalekta. Na govor stanovnika Zaječara veliki uticaj ima i srpski književni jezik, uglavnom zbog uticaja škole i medija.

Bitno je napomenuti da se osobine karakteristične za govor Brusnika javljaju i kod manjeg broja stanovnika Zaječara, doseljenih iz sela severno od Zaječara. To je moglo potpomagati održavanje ovih osobina u ispitivanom idiolektu.

2. Fonetske osobine

2.1. Vokali

2.1.1. SISTEM VOKALA

Sistem vokala u idiolektu Živke Miljković se od sistema vokala srpskog književnog jezika razlikuje u pojavi sledećih vrednosti:

2.1.1.1. ð i ě

Svuda gde se *o* i *e* nađu u kratkom akcentovanom slogu, izgovaraju se otvoreno, kako je to uobičajeno u kosovsko-resavskom dijalektu (Ivić 1985:102) (*čĕtri gōdine; ðni su-dōšli prĕko-leta*). Ovakva vrednost se javlja i tamo gde se u kosovsko-resavskom dijalektu uglavnom čuje diftong (*uo* i *ie*) ili dugi vokal (\bar{o} i \bar{e}), ali je došlo do skraćivanja dužina (*u-škōlu, nĕma, narĕdili*).

Iako to nije predmet proučavanja ovog rada, zbog uticaja na fonetske vrednosti vokala bitno je napomenuti da je uticajem timočko-prizrenskog dijalekta znatno ubrzano skraćivanje akcenata, što je u ovom idiolektu rezultiralo potpunim gubljenjem vanakcenatskih dužina, bitnim smanjenjem frekvencije upotrebe $\hat{\text{}}$ i $\acute{\text{}}$, te njihovom zamenom $\grave{\text{}}$. Zbog nestabilnosti ovakve zamene veliki broj reči se javlja nekada sa dugim, a nekada sa kratkim akcentom (*u-nāšem Brusniku, u-Brusnĕku; tāko je-bilo, bilo je ðnda*).

2.1.1.2. ie i uo

Diftonzi *ie* i *uo* se u uspitivanom idiolektu javljaju samo u dugom (akcentovanom) slogu.

Razvoj situacije vezane za upotrebu diftonga nije potpuno jasan. U svom radu *Kosovski dijalekatski tip*, D. Barjaktarević iznosi kako se na južnom Kosovu vrednosti o i e javljaju samo u slogu posle diftonga (o posle *uo*, e posle *ie*). Dakle diftong ie se javljao kao refleksi i *ě* i *ℓ*, i na dugom i na kratkom slogu (Barjaktarević 1971).

O upotrebi diftonga *uo* u kosovsko-resavskim govorima u literaturi dostupnoj autoru nije bilo drugih podataka, ali na osnovu velikog broja primera oblika reči stranog porekla kod kojih se na mestu *o* u standardnom obliku javlja *uo* (*bombuôn*, *bombuóni*, *tuôrte*, *o(c) cuôrte* – ovi oblici se javljaju u svim primerima) koji su najverovatnije u ovaj idiolekt ušli iz govora Brusnika, može se pretpostaviti da u govoru Brusnika vrednost *o* nije postojala.

Upotreba diftonga *ie* umesto *e* uočena je u autoru dostupnoj literaturi, a pored toga, i za njenu upotrebu u pozajmljenicama (*inžinjîr*).

Ako u govoru Brusnika za vreme njegovog direktnog uticaja na ispitivani idiolekt zaista nisu postojale vrednosti *e* i *o*, tek uticajem situacije u književnom jeziku je došlo do pojave ovih vrednosti. Zbog “neprevrelosti”, ove vrednosti se javljaju uporedo sa diftonškim (*od šiése*, *šése*; *cviêce*, *cvêce*; *tuô*; *Duócka*, *Dócka*). U čitavom tekstu broj upotreba diftonga *uo* i *o* je prilično ujednačena (*o* u 72 primera, *uo* u 64 primera), dok se *ie* javlja nešto češće od *e* (*ie* u 61 primeru, *e* u 44 primera).

2.1.2. REFLEKSI GLASA *ě*

2.1.2.1. Ostaci ikavizama iz kosovskog govora

U govorima kosovskog dijalekatskog tipa na teritoriji Kosova ikavski refleksi *ě* se javlja samo u korenima reči *divojka* i *sikira* (Barjaktarević 1971: 29). Na osnovu ispitivanog korpusa može se pratiti sudbina ovog refleksa u oba slučaja. Iz primera *sikirácija*, vidi se da je ikavska zamena *ě* u ovom slučaju opstala u ispitivanom idiolektu. Međutim iz više primera (*devôjka*, *devôke*) uočava se da je ovde, pod uticajem srpskog književnog jezika, preovladala ekavska zamena *ě*.

2.1.2.2. Odrični oblici glagola *jesam* u prezentu

Ekavske zamene *ě* u ovom slučaju nema u ispitivanom korpusu. Na čitavoj teritoriji kosovskog dijalekatskog tipa se javlja isključivo ekavska zamena *ě*, dok je isključivo ikavska zamena uočena u govoru u Crnoj Reci (Marković 1986:155).

2.1.2.3. Komparativni sufiks *-ěj/-ij*

Upotreba sufiksa *-ej*, karakterističnog za kosovsko-resavski dijalekat, javlja se u ispitivanom tekstu u jednom primeru (*dok-starěji ne-ùznu*). U samo jednom primeru se javlja i sufiks *-ij* (*stãrija*).

Pošto su oba primera oblici komparativa istog prideva, očigledno je da je upotreba ovih sufiksa nestabilna.

2.1.2.4. Promene u prefiksu *pri* (promena *pri- pre-*)

Ovakva promena, karakteristična za kosovsko-resavski dijalekat (Peco 1985: 30), javlja se u jednom primeru (*prezëti*). U tekstu nema primera za očuvane oblike sa prefiksom *pri-*.

2.1.2.5. Nastavak za dativ jednine imenica III grupe

Nastavak za dativ imenica III grupe ima vrednost *-e* u svim primerima u ispitivanom tekstu (*u-Tìmočke Krãjine, u-kafãne, jëdna drÿge*). Ovakva vrednost ovog nastavka je karakteristična za kosovsko-resavski dijalekat.

2.1.2.6. Naglašeni oblici dativa ličnih zamenica za jedninu

U ispitivanom tekstu uočava se jedan primer oblika sa finalnim *-i* (*mëni*), koji se može smatrati uticajem srpskog književnog jezika, i jedan oblik sa finalnim *-e* (*tëbe*), karakterističnim za kosovsko-resavski dijalekat (Ivić 1985: 103).

2.1.3. PROMENE VOKALA

2.1.3.1. o>u

2.1.3.1.1. Oblici upitno-odnosne zamenice za lica

U primerima upotrebe upitno-odnosne zamenice za lica ima 10 primera upotrebe oblika *kùj* i 9 primera upotrebe oblika *kôj*. Pojava i jednog i drugog oblika je učestala u govorima kosovsko-resavskog dijalekta, mada je moguće da je uticajem govora Zajechara (u čijem formiranju bitnu ulogu igraju prizrensko-timočki dijalekat i književni jezik, u kojima se koristi oblik koj(i)) proširena upotreba oblika *kôj*. U literaturi ova osobina se navodi kao inovacija balkanističkog tipa uočena u zonama istovremenog uticaja oba ova dijalekta (Bogdanović 1997: 79).

2.1.3.1.2. Predlog kud/kod

Predlog kod/kud javlja se u 6 primera sa oblikom *kod* (*kod një*), a u 3 primera sa oblikom *kud* (*kud nãs*). Pojava oblika kud uočena je u govorima prizrensko-timočkog dijalekta (Bogdanović 1997: 79), što znači da upotreba ovog oblika predstavlja uticaj prizrensko-timočkog dijalekta na proučavani idiolekt.

2.1.3.2. a>e

U ispitivanom tekstu veznik *da* se gotovo uvek javlja u ovom obliku. Izuzeci su dva primera gde je *a* elidovano i jedan primer gde se koristi oblik *de*. Ovaj oblik mogao je nastati gubljenjem *j* u međuvokalskom položaju, te kontrakcijom grupe vokala (*da-je>da-e>de*). U prilog ovoj pretpostavci ide i izostavljanje oblika pomoćnog glagola u primeru njegove pojave (*čÿjemo de-čövek ùmro*).

2.1.3.3. a>o

Ova promena uočena je u primeru *podglováči*. Na osnovu značenja ove reči (jastuci), jasno je da je do promene došlo. U govoru Crne Reke uočen je oblik podglavač (Marković)

2.1.3.4. Redukcije vokala

2.1.3.4.1. Afareze (*a-*). Veznik *ako* se u ispitivanom tekstu javlja u 5 primera, a u obliku *ko* u još jednom primeru (*k(o)-oće da-te-uzme da-kõpaš*). Pojava ove afareze uočena je i u govoru Levča (Simić 1972: 160).

2.1.3.4.2. Sinkope (*-i-*). Broj *četiri* se javlja u 2 primera i u oba primera ima oblik *četri*. Ovde oblik iz književnog srpskog jezika nije ušao u upotrebu verovatno zato što je oblik sa likvidiranim *i* u upotrebi i u prizrensko-timočkom i u kosovsko-resavskom dijalektu, a i u mnogim govorima šumadijsko-vojvođanskog dijalekta, te se gotovo uvek koristi u Zaječaru.

Oblici pokaznih zamenica za količinu i od njih izvedenih priloga javljaju se sa medijalnim vokalom *i* u 6 primera (*kol'iko možemo tol'iko*) i u svim primerima je naglašeno. Oblici u kojima je medijalno *i* likvidirano javljaju se u 5 primera (*kõlko, tõlko*) i u svim primerima je naglašen prvi slog. Oblici u kojima se javlja su verovatno uticaj srpskog književnog jezika.

2.1.3.4.3. Apokope

2.1.3.4.3.1. *-o*. Prilog *samo* se gotovo uvek javlja u obliku *sãmo*. Izuzetak čini oblik *sãm* koji se javlja u samo jednom primeru. U levačkom govoru je takođe uočen ovaj primer apokope.

2.1.3.4.3.2. *-a*. Elizija vokala se u ispitivanom tekstu javlja u dva primera i u oba primera se eliduje veznik *da* (*durãdimo, didete*). Verovatno je da je uzrok ređe pojave elizije vokala uticaj srpskog književnog jezika na ispitivani idiolekt. Fakultativni finalni vokal *-a* se u genitivu (akuzativu) pridevsko zameničke promene koji se završava na *-og* u ispitivanom tekstu javlja u 16 primera (*za-drũgoga mũža*), dok u 6 primera nije upotrebljen (*přvog mũža*).

U svom radu Trstenički govor Dušan Jović primećuje da se oblici sa finalnim *-a* javljaju češće kod starijih govornika, dok se u levačkom govoru javljaju oblici i sa i bez finalnog *-a*, gde se oblici sa finalnim *-a* obeležavaju kao karakteristični za kosovsko-resavski dijalekat (Simić 1972: 170).

2.1.3.4.3.3. *-e*. Glagol koji odgovara srpskom književnom glagolu moći se u ispitivanom tekstu u prezentu javlja samo u obliku *mõž* i to u 4 primera za treće lice jednine (*tãj-se žĩvot nĩkad ne-mõž zaboravi*) i u jednom primeru za drugo lice (*põse ne-mõž da-se-ũdaš*). U primeru za oblik drugog lica jednine zbog mogućnosti santhija ne može se odrediti da li bi van ovog položaja oblik bio *mõš* ili *mõž*.

2.1.3.5. Kontrakcije vokalskih grupa

2.1.3.5.1. Kontrakcije u muškom rodu radnog glagolskog prideva. Rezultat ovih kontrakcija (kada do njih dođe) je uvek neakcentovani vokal *o*. Dakle, do kontrakcije nikada ne dolazi u korist prvog vokala tj. uvek su rezultat najpre regresivne asimilacije posle koje je došlo do sažimanja

vokalske grupe. Do kontrakcije, naravno, ne može doći kada je penultima pod akcentom, kao u znatnom broju primera (*imão, smatrão*), a kada je akcenat bliže početku reči do nje dolazi, ali ne uvek. Potpuno ista situacija je uočena u trsteničkom govoru (Jović 1968: 44).

Do kontrakcija *ao, eo, io, uo > o* nije došlo iako je akcenat ispred penultime u 7 primera (*ĩmao, ũćio*), dok se u ispitivanom tekstu javlja u 12 primera.

U Trsteničkom govoru se kontrakcija *io>o* nikada ne javlja (Jović 1968: 44), dok se u levačkom govoru ne javlja ni kontrakcija *uo>o* (Simić 1972: 151). Obe ove kontrakcije su u ispitivanom tekstu uočene u po jednom primeru (*prũžo, pogĩno*).

2.1.3.5.2. Kontrakcija *ao>o* kod imenica. Do ove kontrakcije je došlo u primeru *põso*, dok nema primera gde u imenici finalna grupa *ao* nije kontrahovana.

2.1.3.5.3. Kontrakcija *ae>e* kod brojeva od 11 do 19. Do ove kontrakcije je došlo u svim primerima gde je akcenat ispred penultime (*pẽtnez gõdine, šẽsnestu, sedãmnestu*), i ni u jednom primeru gde je akcenat na penultimi (*pe(č)-česnãez dúša*).

Potpuno ista situacija, u vezi sa ovom kontrakcijom, uočena je u resavskom (Peco-Milanović 1968: 256) i u govoru Brusnika. Dakle, u ovom slučaju nije bilo uticaja srpskog književnog jezika.

2.1.3.6. Promene vokala do kojih je došlo pri usvajanju reči stranog porekla. Do pojave ovih promena došlo je u po jednom primeru:

o>u, u primeru *hãuz*

i>e, u primeru *imetãcija*

e>i, u primeru *inžinjĩr*.

2.1.3.7. Ispadanja slogova u sekvenci

Do ovih promena je u ispitivanom idiolektu došlo kod brojeva za označavanje broja desetica, ali ne u svim primerima. Nastale su usled ponavljanja u više slogova istog vokala, ili konsonanata iste (dentalne) artikulacije u obliku koji je izmenjen ovom promenom (Jović 1968: 49). Ova promena je izvršena u 5 primera (*dvães, šẽsete*), a do nje nije došlo u 3 primera (*dvãdese(c) cẽdam, četrdẽset*). Ispadanje slogova sekvenci se javlja vrlo često kod govornika sva tri dijalekta, te izostanak ove promene može biti samo uticaj književnog jezika.

2.2. Suglasnici

Sistem suglasnika je u ispitivanom idiolektu isti kao i sistem suglasnika u književnom jeziku.

Dakle, u odnosu na kosovsko-resavski sistem suglasnika došlo je do sledećih promena:

1) iz književnog jezika je prodrla upotreba konsonanta *h*.

2) afrikata *dz* je nestala pod uticajem književnog jezika.

2.2.1. Upotreba foneme *h*

Fonema *h* se u ispitivanom idiolektu javlja u 3 primera (*hlěba*, *hăuz*, *neka-pr'ÿča kô šta-hôće*). Usvajanje *h* u primeru *hăuz* moglo je biti olakšano, jer se radi o pozajmljenici u govornom jeziku nema oblika ove imenice bez *h*, a bitno je naglasiti i da se oblik *lěb(a)* i oblici glagola hteti (*oću*) u prezentu bez foneme *h* javljaju u po pet primera, te da fonemi *h* iz književnog jezika odgovara – u ispitivanom dijalektu u 28 primera (*njĭ*, *sirōma*). S obzirom na nestabilnost ove foneme u svim srbijanskim dijalektima, njena pojava je dokaz uticaja srpskog književnog jezika na ispitivani idiolekt.

2.2.2. Upotreba foneme *f*

Fonema *f* se u ispitivanom tekstu javlja u jednom primeru (*u-kafăne*), a zamena ove foneme nekom drugom nije konstatovana.

2.2.3. Promene suglasnika

2.2.3.1. Promene sonanata. Za sve promene je karakteristično da sonant prelazi u drugi sonant i da se promenjeni oblici javljaju uporedo sa oblicima u kojima do promene nije došlo. Verovatno je da su ove promene kao i uporedna upotreba oba dubleta omogućeni ili olakšani nestabilnošću sonanata, karakterističnom za kosovsko-resavski dijalekat.

2.2.3.1.1. *Sam>san*. Ova promena se u ispitivanom tekstu javlja samo kod kraćeg oblika prvog lica prezenta pomoćnog glagola jesam i to u samo 5 primera (*nisan čŭla*, *san čuvăla*), dok do nje nije došlo u mnogo većem broju primera.

2.2.3.1.2. *ŭzme->ŭzne*. **Do promene je došlo u prezentu glagola** *ŭzmem ŭznem* i to u 13 primera, dok se oblik *ŭzmem* javlja u 4 primera.

Ovaj oblik je nastao analogijom se tipom *počela-počnem* i predstavlja jednu od zajedničkih osobina kosovsko-resavskog i prizrensko-timočkog dijalekta (Ivić 1985: 106), te je vrlo često u upotrebi u Zaječaru, što je pomoglo opstanak ovog oblika u ispitivanom idiolektu. Pojava oblika *ŭzmem* je verovatno posledica uticaja književnog jezika.

2.2.3.1.3. *mnôgo>mlôgo*. Promena u ovom primeru je disimilacija (Bugarski 1996: 42). Oblik *mlôgo* se u ispitivanom tekstu javio u 8 primera, a oblik *mnôgo* u 3 primera.

2.2.3.2. Uproščavanja suglasničkih grupa. Do uproščavanja *-st>-s* dolazi u svim primerima upotrebe oblika brojeva od 11 do 19 (*dvăne(s) sâti*, *pětnez gđđina*). Kod imenica koje se završavaju na *-s(t)* do ove promene je došlo u primeru *mlădos*, dok o nje nije došlo u primerima *vlăst* i *puđst*. Ovog uproščavanja ima i u kosovsko-resavskom i u prizrensko-timočkom dijalektu, što je verovatno pomoglo održavanje ove promene u ispitivanom idiolektu.

Jednini primer uproščavanja *-st->-s-* je *bogăstvo*. U ispitivanom tekstu nema primera odsustva ovog uproščavanja.

U ispitivanoj građi je grupa *gd-* u reči *gde* stabilna u svim primerima. Ova grupa nije stabilna ni u jednom od srbijanskih dijalekata, te se njena upotreba može smatrati znakom da je došlo do uticaja književnog jezika.

Do pojave uprošćavanja *-sc->-c-* je došlo u primeru *prāci*, a njeno odsustvo u razmatranoj građi nije konstatovano. Ovo uprošćavanje je veoma češće u kosovsko-resavskom dijalektu, te njegova pojava verovatno predstavlja uticaj ovog dijalekta.

Oblici nastali uprošćavanjem *-sl->-s-* javljaju se gotovo uvek u oblicima *m̃s(l)im* i *p̃s(l)e*. U ispitivanom tekstu se oblik *m̃sim* javlja u 32 a oblik *m̃slim* u 3 primera, dok se oblik *p̃se* javlja u 20 a oblik *p̃sle* u 4 primera. I u resavskom govoru se ovo uprošćavanje javlja, i to samo kod ove dve reči (Peco-Milanović 1968:281). Održavanje oblika *m̃sim* je mogla podržati njegova česta upotreba u govornom jeziku.

Promena je *kć->ć-* uočena u ispitivanom tekstu na više primera (*ćérka*, *ćerka*), dok oblik sa očuvanom inicijalnom grupom *kć-* nije uočen ni u jednom primeru.

2.2.3.3. Jotovanja i druga umekšavanja.

2.2.3.3.1. Izostajanje novog jotovanja. Do ove pojave koja je karakteristična za prizrenski dijalekat, te je izvesno njegov uticaj, došlo je u primerima *kādenje* i *raskr̃sje*. Ulazak u upotrebu oblika *kādenje* moglo je biti podržano analogijom sa oblicima tipa *kadim* i *kadio*.

2.2.3.3.2. Neki primeri umekšavanja u kojima postoji mogućnost da se radi o jekavskom jotovanju. Više primera ovakve promene (umekšavanje konsonanata ispred refleksa *ě*) uočeno je u levačkom govoru (Simić 1972: 189). Ove promene pomenuti autor uglavnom posmatra kao asimilacije i smatra suviše smelom tvrdnju Dušana Jovića da je do jotovanja mestimično dolazilo i ispred *e<ě*.

Međutim, ova promena u ispitivanom idiolektu lakše može biti jotovanje, jer iz opisa govora kosovskog tipa na južnom Kosovu Danila Barjaktarevića znamo da je u ovim govorima *ě>ie* u gotovo svim slučajevima. Na žalost umekšavanje u ovim govorima predstavlja uglavnom uticaj albanskog jezika, te se ne može znati da li bi do tog umekšavanja došlo da nije bilo uticaja albanskog jezika (Ivić 1997: 42).

U ispitivanom tekstu ima dva primera u kojima postoji mogućnost da se radi o jekavskom jotovanju i oba su nejasnog porekla (*osmoljētkā*, *odobljēsti*). Nastanak oblika *osmoljētkā* može se povezati sa jotovanjem, jer prema imenici *leto* postoji odnos *lje<lě* : *le<lě* koji odgovara odnosu između jotovanog i nejotovanog oblika. Ipak, radi se o obliku koji je direktno preuzet iz ruskog jezika, gde se *l* izgovara umekšano. Oblik *obljēsti* gotovo sigurno nije nastao jekavskim jotovanjem, jer je nemoguće da je u ovom idiolektu (ili govoru Brusnika) do jotovanja došlo u nezna-

tno malom broju primera, a da je ono obuhvatilo labijale, koji se i u jekavskim govorima jotuju veoma retko. Dakle, i pored toga što između ovog i standardnog oblika postoji odnos *bě>blje* : *bě>be*, kao i kod oblika jotovanja labijala, ovde se, kao i u prethodnom primeru, gotovo sigurno može odbaciti mogućnost da se radi o jekavskom jotovanju.

2.2.3.3.3. Upotreba oblika *gõđ*. Ovaj oblik rečice *god* se javlja u primeru *gõđ*, dok u ispitivanom tekstu nema primera upotrebe oblika *god*. Moguće je da je upotreba oblika *gođ* u vezi sa sonantom *j* koji ga je u govornom nizu pratio (*kad-gõđ-je imao puôst*). I jedan i drugi oblik su uočeni u govoru Levča (Simić 1972: 120), što govori da oblik *gođ* može voditi poreklo iz govora Brusnika.

2.2.3.3.4. Upotreba imenice *grôžđe*. Ova imenica se u ispitivanom tekstu javlja isključivo u oblicima *grôžđe* i *gruôžđe*. Dakle, nema primera upotrebe oblika *grojze* koja predstavlja zajedničku osobinu kosovsko-resavskog i prizrensko-timočkog dijalekta.

Upotreba oblika sa izvršenim jotovanjem ne mora nužno biti uticaj književnog jezika, jer je i u nekim kosovsko-resavskim govorima (npr. u trsteničkom govoru) uočena naporedna upotreba oblika *grojze* i *grožđe* (Jović 1972: 193).

2.2.3.3.5. Umekšavanje konsonanata iz osnove glagola i grupe ispred nastavka *-en* za trpni glagolski pridev. Do ovog umekšavanja je došlo u primeru *zamecěno*. Veliki broj primera ovog umekšavanja uočen je u govoru Crne Reke (Marković 1986: 247) i u levačkom govoru (Simić 1972: 187). Dakle, ovo umekšavanje verovatno potiče iz govora Brusnika.

2.2.3.3.6. Promene sekvence *-st-* osnove glagola VI grupe. Jedini primeri upotrebe glagola VI grupe čija osnova sadrži sekvencu *-st-* u ispitivanom tekstu su *napũšti* i *pũšteno*. Oblik *pũšti* je uočen u trsteničkom govoru, što je dokaz da je oblik *napũšti* iz kosovsko-resavskog dijalekta. Kod oblika *pũšteno* sekvenca *-st-* je dala *-št-*, dok u kosovsko-resavskom dijalektu sekvenca *-st-* uvek daje *-šć-* u trpnom glagolskom pridevu (Peco 1985: 34). Dakle, ovaj oblik je usvojen iz književnog jezika.

2.2.3.4. Upotreba *-j* u nekim primerima

2.2.3.4.1. Upotreba finalnog *j* kod imeničkih pokaznih zamenica. Ovo *j* se u ispitivanom tekstu javlja u 11 primera (*tâj*), dok je redukovano u 3 primera (*ona-lěb, onâ vũče za njegõvu kũću*). U trsteničkom govoru Dušan Jović (1968: 123) uočava da se u ovom govoru oblici sa *-j* ne javljaju nikada kod starijih osoba, ali da oblike sa *-j* ne treba posmatrati kao spoljne uticaje, zbog mnogih primera u drugim kosovsko-resavskim govorima.

2.2.3.4.2. Oblik rečice *nemoj*. Upotreba oblika rečice *nemoj* bez finalnog vokala česta je u govorima kosovsko-resavskog dijalekta. U ispitivanom tekstu se ovaj glagol u jednini javlja u samo jednom primeru i to sa finalnim vokalom.

2.2.3.5. Upotreba finalnog *-k(e)* u priložima. U ispitivanom tekstu javlja se u oblicima *danàske* i *òndak*. Oblik *danàske* javlja se u jednom primeru, dok nema primera upotrebe oblika *danas*; oblik *òndak* – u 25, a *ònda* u 50 primera.

2.2.3.6. Upotreba finalnog *-m* u priložima. U ispitivanom tekstu jedini primer upotrebe finalnog *-m* je primer *dàklem*, dok oblika *dakle* u ovom tekstu nema.

2.2.3.7. Promene suglasnika do kojih je došlo pri usvajanju reči stranog porekla. Ova promena predstavlja asimilaciju po mestu tvorbe i česta je u govornom jeziku. Do sledećih promena je došlo u po jednom primeru:

k>g, *sa-rátlugom*.

k>n, *elentrònski*

s>z, *hàuz*.

2.2.3.8. Sandhi. U sandhiju dolazi do asimilacije po zvučnosti (*pètnetz gòdine*) i do slivanja – afrikatizacije (*tr`idese(c) cèdam*).

3. Morfologija

3.1. Deklinacija

Idiolekt proučen u ovom radu formiran je uticajima govora koji imaju različite sisteme deklinacije. Analitički model, karakterističan za izražavanje zavisnih padežnih odnosa u prizrensko-timočkom dijalektu prevladao je kod oblika koji predstavljaju konstrukciju predlog+casus generalis i koji se u daljem tekstu nazivaju analitičkim padežima. U svim primerima analitičke deklinacije za casus generalis uopšten je oblik akuzativa jednine za jedninu, odnosno oblik nominativa množine za množinu.

Iako je analitiki deklinacijski sistem od srpskih dijalekata najrazvijeniji u prizrensko-timočkom, ne treba svaku pojavu analitičnosti deklinacije vezivati za uticaj ovog dijalekta, naročito ne za uticaj ovog dijalekta na ispitivani idiolekt nakon doseljavanja u Zaječar njegovog nosioca. Analitičnost deklinacije je i uticaj rumunskog koji je uticao na pojavu osobina balkanskog jezičkog saveza istočno od velike Morave i severno od Rtnja (Ivić 1997: 42). Osim toga govori kosovskog govornog tipa kojima govor Brusnika pripada bili su u susedstvu prizrensko-timočkog dijalekta i trpeli njegove uticaje i na Kosovu i severno od Rtnja.

Uticaj sintetičkog modela izražavanja ovih odnosa u književnom jeziku i kosovsko-resavskom dijalektu ogleda se u pojavi oblika koji su u daljem tekstu označeni kao sintetički padeži.

3.1.1. ODNOS OBLIKA SINTETIČKE I ANALITIČKE DEKLINACIJE PO PADEŽNIM OBLICIMA

U ovom delu obrađen je način izražavanja padežnih odnosa u svim primerima imeničke i pridevsko-zameničke deklinacije, sem u primerima

promene ličnih zamenica, čija promena je obrađena u delu o ličnim zamenicama.

U ispitivanom tekstu nema primera upotrebe vokativa niti dativa množine (osim dativa množine ličnih zamenica).

3.1.1.1. Jednina

3.1.1.1.1. Nominativ. Analitičnost deklinacije u srpskom jeziku nije direktno morfološki uticala na oblike nominativa u govorima u kojima se pojavila. Oblici nominativa jednine u ispitivanom tekstu se, stoga, gotovo nikada morfološki ne razlikuju od standardnog oblika (jedini izuzetak-oblik (*h*)*lěba* je detaljnije objašnjen u delu o specifičnim primerima deklinacije).

3.1.1.1.2. Genitiv. Analitički genitiv se u ispitivanom tekstu javlja u funkciji partitivnog genitiva i uz egzistencijalne glagole u svim primerima njegove upotrebe (*za-k'ilo brāšno, jěli krōmpir pasūlj; niěma spāvanje, klánje bilo*), dok se sintetički genitiv u gotovo svim primerima javlja kod ostalih značenja genitiva (*žena od-obljěsti, iz-Brusnika*). Jedini izuzetak od ovoga je primer *nije bilo stājskog đūbra*, gde je analitički genitiv upotrebljen uz egzistencijalni glagol. S obzirom da i u govoru Donje Mutnice uz egzistencijalni glagol uvek stoji casus generalis, može se zaključiti da se u ovom primeru radi o uticaju književnog jezika.

Sintetički genitiv jednine morfološki ima isti oblik kao i standardni (jedini izuzetak od ovoga – *đūbra*, posebno je obrađen u daljem tekstu).

3.1.1.1.3. Dativ. Oblici dativa koji se u ispitivanom tekstu javljaju su sintetički. Među ovim od standardnih se razlikuju oblici u primerima dativa jednine imenica III grupe i prideva ženskog roda i to po upotrebi nastavka *-e*. Nastavak *-om* se javlja u svim primerima upotrebe dativa jednine pridevsko-zameničke deklinacije, što se može tumačiti kao uticaj književnog jezika na ispitivani idiolekt.

3.1.1.1.4. Akuzativ. Akuzativ u svim primerima odgovara obliku u književnom jeziku.

3.1.1.1.5. Instrumental. U ispitivanom tekstu nema primera upotrebe analitičkog instrumentala jednine. Instrumental se javlja kod imenica I i III grupe. Oblike imenica III grupe (*kaš'ikom, Piroćánkom*) nije potrebno diskutovati jer je ovakav oblik ovih imenica zajednički književnom i kosovsko-resavskom modelu.

Primeri oblika instrumentala jednine imenica I grupe su *rátlugom* i *mūžom*. Ni jedan od oblika ne potiče iz kosovsko-resavskog dijalekta gde je nastavak *-em* uopšten za instrumental imenica I i II grupe. Oblik *rátlugom* predstavlja primer uticaja književnog jezika, jer je nastavak *-om* mogao prodreti isključivo iz njega. Međutim, oblik *mūžom* predstavlja primer uopštavanja nastavka tvrdih osnova za imenicu meke osnove.

Od primera upotrebe ovog padeža kod reči pridevsko-zameničke deklinacije u ispitivanom tekstu se javljaju samo oblik *jědnom* (*sa-jednom*

Piroćánkom) i primeri instrumentala jednine ličnih zamenica, koji su obrađeni u delu o ličnim zamenicama.

Instrumental se u instrumentalnom značenju bez predloga sa u ispitivanom tekstu javlja u jednom primeru (*da-kùne kaš'ikom*), a sa ovim predlogom u 2 primera – *bàve se s tēm i ožēnio se sa jēdnom Piroćínkom*.

3.1.1.1.6. Lokativ. U ispitivanom tekstu se javljaju primeri i lokativa građenog po modelu predlog+dativ i lokativa građenog po modelu predlog predlog+casus generalis. Primera upotrebe prvog ima 21 (*rōdena-sam u-Brusíku*), dok se u 9 primera javlja lokativ građen po drugom modelu (*bíle su sedēljke na jedno raskŕsje u-sēlo, pa-na -drūgo*). Između ova dva oblika nije uočena nikakva funkcionalna razlika.

3.1.1.2. Množina

3.1.1.2.1. Nominativ. Pošto je ovaj oblik uopšten kao casus generalis u množini, njegovi oblici (sa izuzetkom primera *mūži*) odgovaraju standardnim.

3.1.1.2.2. Genitiv. Analitički genitiv množine javlja se u ispitivanom tekstu u 14 primera (*dvo'ica brāća, do-sedam gōdine*), dok se sintetički javlja samo u primeru *zovú po-dvāes tr'ez dūša*.

3.1.1.2.3. Akuzativ. Ovaj padež ima oblik casus generalis-a u svim primerima (*smo imāli dōktori, neki-kuōnci uvijaju*).

3.1.1.2.4. Instrumental. Analitički je u 2 primera (*sa-omŕ prutíci, sa-ovē sūve smōkve*), a sintetički, takođe, u dva primera (*sa-muōmcima, sa-partizánima*). Na osnovu ovih primera može se primetiti da je došlo do specijalizacije analitičkog oblika za instrumentalno, a sintetičkog za socijativno značenje. Ipak sigurni zaključak se na ovako malom broju primera ne može izvesti.

3.1.1.2.5. Lokativ. Ovaj padež se u proučavanom tekstu javlja u tri primera. Od toga u 2 se javlja kao casus generalis s predlozima (*išli po-gāzde, po-Vlāsi*), a u jednom primeru kao oblik genitiva množine s predlozima (*kopāli po-gāzda*). Drugi oblik je po morfološkom modelu karakterističnom za kosovsko-resavskom dijalektu. Dakle, u proučavanom tekstu nema primera lokativa množine po kniževnom obrascu.

3.1.2. OSTALE POJAVE VEZANE ZA DEKLINACIJU

3.1.2.1. U ispitivanom tekstu je kod oblika za dativ (lokativ) uočena pojava fakultativnih nastavaka *-u, -e* i *-ø*.

Finalno *-u* se u ovom položaju javlja u 4 primera (*jēdan drūgomu*), finalno *-e* u 4 primera (*drūgome*), dok se vokal ne javlja u 4 primera (*u-nāšem Brusníku*).

Iz primera upotrebe se uočava da finalni vokal nikada ne stoji uz nastavak *-em*. Ova situacija potiče iz kosovsko-resavskog dijalekta, što potvrđuje situacija u trsteničkom govoru gde se u dativu (loktivu) javlja samo nastavak *-em*, uz koji nikada ne stoji finalni vokal (Jović 1968: 109).

Međutim, finalni vokal gotovo uvek stoji uz nastavak *-om*. Izuzetak čine jedino dva primera upotrebe, iz književnog jezika pogrešno prihvaćene konstrukcije (*ostàla drùgom stánju*).

3.1.2.2. Primera za proširenu upotrebu sekvence *-et-* pri deklinaciji imenica II grupe karakterističnu za kosvsko-resavski dijalekat (Peco 1985: 30) u ispitivanom tekstu nema.

Međutim, u primeru *nìje bìlo stâskog đùbra* ova sekvenca je likvidirana u položaju u kom se u književnom jeziku javlja. S obzirom na to da se u građi koju je autor snimio u Brusniku ova imenica u svim primerima javlja sa pomenutom sekvencom za oblike zavisnih padeža jednine (primera oblika množine nema u pomenutoj građi) oblik *đùbra* se može objasniti kao proizvod analogije u cilju prelaska na standardni oblik *đubreta:đùbra* kao npr. *vreteneta:vretena*

3.1.3. SPECIFIČNI PRIMERI U DEKLINACIJI

3.1.3.1. Nominativ množine imenice muž glasi *múži* u svim primerima u ispitivanom tekstu. Ovaj oblik verovatno potiče iz govora Brusnika, pošto je likvidacija sekvence *-ev-/-ov-* uočena u govoru Donje Mutnice (Rakić-Milojković 1990: 84) i u levačkom govoru (Simić 1972: 227).

3.1.3.2. Imenica (*h*)*leb(a)* se u ispitivanom tekstu u 6 primera javlja u obliku (*h*)*lèba*, pri čemu ovaj oblik vrši funkciju nominativa jednine (*mir-ìše lèba*) i casus generalis-a u funkciji partitivnog genitiva jednine (*da-ìmamo lèba*) i u jednom primeru u obliku *lèb* koji vrši funkciju akuzativa (*ćùpi-mi ona-lèb*). S obzirom na to da je oblik *lèba* uopšten i u govoru Donje Mutnice (Rakić-Milojković 1990: 86) može se zaključiti da pomenuti oblik vodi poreklo iz govora Brusnika, dok je oblik *lèb* uticaj morfologije književnog jezika na morfologiju ispitivanog idiolektu.

3.2. Ostale osobine imenskih reči

3.2.1 IMENICE

3.2.1.1. Rod imenica

Imenica *suô* slaže se sa oblicima muškog roda u svim primerima (*stàvljen suô*).

Imenica *mlãdos* se javlja u samo jednom primeru iz kog nije moguće odrediti rod ove imenice u ispitivanom idiolektu (*mlãdos (sam provela) u-Brusnìku*).

Imenica *Nègotina* je ženskog roda (*st`igli u-Nègotinu*)

Imenica *gazda* u množini se slaže po prirodnom rodu sa oblicima ženskog roda množine (*gãzde radèli*).

Množina imenica srednjeg roda slaže se sa oblicima množine muškog roda u svim primerima (*tí dvâ sèla su-spòjeni, u-piétak-se nìsu prèzala stòka*)

3.2.1.2. Broj imenica

Imenica *čéza* pripada III vrsti imenica.

Inače, pojava da imenicama tipa pluralia tantum u književnom jeziku odgovaraju imenice III vrste koje imaju oblike oba broja u kosovsko-resavskom dijalektu potvrđena je velikim brojem primera u radu Kosovski dijalekatski tip Danila Barjaktarevića.

3.2.2. PRIDEVI

3.2.2.1. Poređenje prideva i priloga

3.2.2.1.1. O učestalosti i primerima upotrebe komparativnih sufiksa *ej/ij* detaljnije je opisivano u delu o refleksima *ě*.

3.2.2.1.2. U ispitivanom tekstu proširenje upotrebe komparativnog sufiksa *-ši* javlja se jedino u primeru *čŕnše*. Sigurno je da je ovaj model građenja komparativa u ispitivanom idiolektu uticaj govora kosovsko-resavskog dijalekta, verovatno govora Brusnika.

3.2.2.1.3. Superlativ se u ispitivanom tekstu javlja u samo jednom primeru *nāj nam lěpše bilo*. Kao što se iz primera vidi prefiks/rečca za superlativ je pod akcentom, što je omogućilo umetanje enklitike između naj i oblika komparativa. Umetanje enklitike između naj i komparativnog oblika kao i pojava akcenta na naj uočeni su i u govoru Donje Mutnice (Rakić-Milojković 1990: 97)

3.2.2.1.4. U ispitivanom tekstu postoji jedan primer upotrebe imenice u funkciji prideva pri čemu ona dobija analitičke oblike poređenja (*nāj sirōma ku(j)-je b'lo*). Ova pojava se javlja u govorima i kosovsko-resavskog i prizrensko-timočkog-dijalekta, te je u Zaječaru mogla olakšano opstati.

3.2.3. ZAMENICE

3.2.3.1. Lične zamenice

3.2.3.1.1. Deklinacija ličnih zamenica

Oblici nominativa ličnih zamenica odgovaraju standardnim oblicima u svim primerima, a oblici vokativa se ne javljaju, pa su zato u daljem tekstu obrađeni samo oblici zavisnih padeža.

3.2.3.1.1.1. Padežni oblici ličnih zamenica

3.2.3.1.1.1.1. Jednina.

3.2.3.1.1.1.1. Prvo lice. U ispitivanom tekstu nema primera upotrebe oblika instrumentala i lokativa lične zamenice prvog lica.

U ispitivanom tekstu enklitika za dativ je *mi* u svim primerima (*bāba -mi bila*) nema primera upotrebe nema primera upotrebe enklitičkog oblika za akuzativ.

Što se naglašanih oblika tiče oblik za genitiv se u svim primerima javlja oblik *měne* (*kraj-měne*). Naglašeni oblik za dativ se javlja u jednom primeru i glasi *měni* (ovaj oblik je verovatno uticaj književnog jezika, jer je u govorima kosovsko-resavskog dijalekta uobičajeniji hiperekavizam mene, a u prizrensko-timočkom je uobičajeniji analitički dativ), dok se u jedinom primeru upotrebe oblika akuzativa javlja oblik *měne*.

3.2.3.1.1.1.2. Drugo lice. U ispitivanom tekstu nema primera upotrebe genitiva, instrumentala i lokativa, kao ni naglašenog oblika akuzativa.

Enklitički oblici dativa i akuzativa odgovaraju standardnim u svim primerima upotrebe (*da ti kâžem; da te ũzme da-kõpaš*).

Jedini primer upotrebe naglašenog oblika za dativ je *jâ-cu-ti sã(c) cînko kupim tẽbe mãlo lẽba*. Dakle, radi se o hiperekavizmu karakterističnom za kosovsko-resavski dijalekat.

3.2.3.1.1.1.3. Treće lice muškog roda

U ispitivanom tekstu se ova zamenica sem u nominativu javlja samo u akuzativu, enklitičim i naglašenim oblicima, koji imaju oblike koji su zajednički književnom jeziku i kosovsko-resavskom dijalektu u svim primerima (*kac cam se ũdala za njẽga; da ga ũzne*).

3.2.3.1.1.1.4. Treće lice ženskog roda

U ispitivanom tekstu ima primera upotrebe naglašenih oblika za genitiv, akuzativ i instrumental ove zamenice, dok se od enklitičkih javljaju oblici za dativ i akuzativ.

Enklitički oblik dativa je *ju* u 3 primera (*pog`no-ju mũž*), i ovaj oblik se javlja i u drugim govorima kosovsko-resavskog dijalekta (Simić 1972: 348), dok se oblik *je* javlja samo u primeru *da je uzne tõ cviẽće*.

Enklitički oblik akuzativa je *je* u svim primerima (*zvãli-smo je klîn çuõrba*).

Naglašeni oblik lične zamenice trćeg lica jednine ženskog roda za genitiv je *njẽ*, a za akuzativ *njõj* u primeru *kraj-njõj*, dok se oblik *njũ* javlja u primeru *uõn njũ sãmo voli*.

Za instrumental se u ispitivanom tekstu javlja oblik *njõme* u primeru *imão-je sa-njõme jẽdno dẽte žẽnsko*.

3.2.3.1.1.1.5. Treće lice srednjeg roda

U ispitivanom tekstu se zamenica srednjeg roda jednine javlja samo u oblicima karakterističnim za ovu zamenicu tj. u akuzativu i instrumentalu i to samo u naglašenim oblicima.

U akuzativu se ova zamenica javlja u obliku *tõ* u svim primerima (*pa da-mirišemo tõ sãm*).

Kao oblici instrumentala u ispitivanom tekstu u po jednom primeru se javljaju *s tẽm* i *s tĩm*.

Dok je oblik *s tẽm* tipično kosovsko-resavski (nastavak -em za instrumental jednine pridevsko-zameničke deklinacije), oblik *s tĩm* se može smatrati uticajem književnog jezika.

Osim "neprevrelosti" idiolekta pojavu oba oblika uslovlila je i specifična upotreba konstrukcije *s tĩm da* (*dẽca su ũšla, ali s tĩm, nastavnici su kãzali ovako, da kõj ũma i kõj oče da-ũči*) je usvojena iz književnog jezika, dok je upotreba oblika *s tẽm* instrumentalna (*bãve-se s tẽm*).

3.2.3.1.1.2. Množina

3.2.3.1.1.2.1. Prvo lice. U ispitivanom tekstu ima samo primera upotrebe enklitičkih oblika ove zamenice i to za dativ i akuzativ. Enklitički oblik dativa ličnih zamenica ima oblik *nam* u 3 primera (*nāj nam lěpše bīlo*), dok se oblik *ni* javlja u 8 primera (*a-đni-ni pomâžu*). Oblik *ni* je uobičajen u kosovsko-resavskom dijalektu, te potiče iz govora Brusnika. Nenaglašeni oblik *ne* se javlja u svim primerima upotrebe akuzativa ove zamenice (*nļje-ne smatrāo nļki*).

3.2.3.1.1.2.2. Drugo lice. U ispitivanom tekstu se od padežnih oblika ove zamenice javlja samo oblik *vi* u funkciji dativa u primeru *da vi kâžem*

3.2.3.1.1.2.2. Treće lice. Od naglašanih oblika koji se za ovu imenicu u proučavanom tekstu uočeni su oblici za genitiv, dativ i akuzativ, dok je od enklitičkih uočen samo oblik dativa. Naglašeni oblik za genitiv je *njī* u svim primerima (*kud-njī*), dok se za dativ od naglašanih oblika javlja samo oblik *njīma*. Naglašeni oblik akuzativa koji se javlja u svim primerima u ispitivanom tekstu je *njī* (*sa-njī*). Enklitički oblik za dativ u ispitivanom tekstu je *i* u svim primerima (*vļde da ji tō ne-vrédi nļšta*).

3.2.3.1.2. Ostale pojave vezane za lične zamenice

3.2.3.1.2.1. Udvajanje ličnih zamenica. Ova pojava je često uočljiva u kosovsko-resavskim govorima, gde redovno predstavlja uticaj prizrensko-timočkog dijalekta (Ivić 1985: 103). Primeri ove pojave su *jâ-cū-ti sã(c) cīnko ūzmem tēbe mǎlo lēba i đnda i dāvamo ji slātko vīno*.

Moguće je da bi ova pojava u ispitivanom idiolektu bila reda da nema uticaja govora Zaječara.

3.2.3.2. Ostale imeničke zamenice

Kod ovih zamenica u nominativu uporedo se koriste oblici sa finalnim -i i sa finalnim -o. U 5 primera su uočeni oblici sa finalnim -i (*nļje-ne smatrāo nļki sirotīnju*), a u isto toliko primera oblici sa finalnim -o (*nēko niēma da-skīda*). Stanje slično ovom uočeno je u govoru Levča (Simić 1972: 353). Razlika je u tome što su u govoru Levča neodređena imenička zamenica uvek javlja u obliku *nēki*.

3.2.3.3. Pridevske zamenice

3.2.3.3.1. Prisvojne zamenice. Oblici prisvojnih zamenica što se osnova tiče se ne razlikuju od standardnih oblika, sa izuzetkom prideva za treće lice jednine, kod koga se pored dva primera upotrebe standardnog oblika *njēna* (*njēna cīérka*) u jednom primeru javlja u oblik *njuōna*.

3.2.3.3.2. Ostale pridevske zamenice. O obliku upitno-odnosne pridevske zamenice za muški rod *koj/kuj* detaljnije je opisano u delu o promenama vokala.

3.2.4. BROJEVI

O oblicima broja 4 detaljnije je pisano u delu o simkopama, dok se ostali osnovni brojevi od 1 do 10 javljaju u obliku koji se poklapa sa standardnim.

Ovde je bitno naglasiti da se broj 6, kod koga se u kosovsko-resavskog i prizrensko-timočkog dijalekta može očekivati peomena *st>s*.

O oblicima brojeva od 11 do 19 detaljnije je opisano u delu o kon-trakcijama, dok su u delu o ispadanju slogova u sekvenci proučeni oblici i upotreba brojeva za izražavanje celih desetica. Pri izražavanju brojeva od 21 do 99, koji nemaju celi broj desetica u 2 primera se između broja jed-inica i broja desetica javlja veznik i (*četrdeset i piête*), dok se u 2 primera ne javlja (*trîdese(c) cêdam*). Sigurno je da upotreba veznika u ovom slučaju, jer se veznik u govornom jeziku koristi veoma retko.

3.2.5. GLAGOLI

3.2.5.1. Vid glagola

Oblici imperfektivnog vida glagola koji se *râzlikuju* od standardnih uočeni u ispitivanom tekstu su: *dâvamo, digûjte-se i se-smr*čînje*. Stand-ardni oblici se u ispitivanom tekstu ne javljaju ni za jedan od ovih glagola.

Od navedenih oblika *dâvamo* je uočen u govoru Donje Mutnice (Rakić-Milojković 1990), te se samo za njega može sa više sigurnosti pretpostaviti da je iz kosovsko-resavskog dijalekta.

Oblik *naviknjâvamo* se javlja u samo jednom primeru i to u istoj rečenici sa oblikom *navikâvali*. Dakle, sigurno je da fonema *nj* u prvom obliku nije stabilna, a može se objasniti kao psihološko umetanju prema obliku *naviknjîte* koji je uočen u govoru Srednjeg Timoka (Rajković 1996) koji pripada prizrensko-timočkom dijalektu, ali je lako mogao uticati na govor Brusnika ili na ispitivani idiolekt.

3.2.5.1.1. Infinitiv

Infinitiva nema u upotrebi ni u jednom primeru u ispitivanom tekstu. On se zamenjuje konstrukcijom *da+prezent* (*ne-mož da-se-ûdaš, kôj-će da-ga-ûzne*) ili prezentom (*tâj-se žîvot nîkad ne-môž zaborâvi, će se rôdi sînce*).

3.2.5.1.2. Present. Od primera upotrebe oblika prezenta većina odgovara književnom obliku. Izuzeci su posebno obrašeni. U funkciji odričnog oblika prezenta se javlja u 5 primera konstrukcija *nema+da+pezent* (*nêma svâkomu da-se-smêju*) Ova je pojava uočena u velikom broju primera i u građi snimljenoj u Brusniku.

3.2.5.1.3. Aorist. Aorist se u ispitivanom tekstu javlja u samo 3 primera (*pruóde kraj-mêne, cûpi mi ona-lêb iz-rúke i ôdnese*)

3.2.5.1.4. Imperfekta. U ispitivanom tekstu se imperfekta javlja u primeru *kâko bêše*. Ovaj oblik je zajedički kosovsko-resavskom dijalektu i književnom jeziku, tako da se njegovo poreklo ne može precizno odrediti.

3.2.5.1.5. Perfekta. U ispitivanom tekstu perfekta je građen po obrascu oblik glagola *jesam* u prezentu + radni glagolski pridev u 158 primera, dok se krnji perfekta javlja u 32 primera.

3.2.5.1.6. Futur I. U ispitivanom tekstu oblici futura I se tvore po obrascu kraći oblik glagola hteti (oću)+(da)+prezent u svim primerima. Pošto se u proučavanom tekstu futur I javlja samo u prvom i trećem licu jednine kraći oblici glagola hteti (oću) se poklapaju sa standardnim. O supstitucijama infinitiva detaljnije je opisano u delu o upotrebi infinitiva.

3.2.5.1.6. Potencijal. Potencijal se u ispitivanom tekstu javlja u dva primera – *ně-bi b̀li i ně-bi ni-post̀li*. Pošto su oblici koji se javljaju u ovim primerima zajednički kosovsko-resavskom dijalektu i književnom jeziku o njihovom poreklu se ne može diskutovati.

3.2.5.1.7. Nestandardni oblici u prezentu

3.2.5.1.7.1. O upotrebi oblika *mōž* detaljno je opisano u delu o apokopama.

3.2.5.1.7.2. U ispitivanom tekstu se u jednom primeru javlja oblik *jē* trećeg lica jednine prezenta glagola koji odgovara književnom jesti. Primeri upotrebe oblika za ostala lica kao ni primera upotrebe književnog oblika prezenta u ispitivanom tekstu nema. Oblik *jē* uočen je i u drugim kosovsko-resavskim govorima, npr. u govoru Donje Mutnice (Rakić-Milojković 1990: 106) i levačkom govoru (Simić 1972: 412).

3.2.5.1.7.3. U primeru *sv̄ire-ni* upotrebljen je oblik koji je uočen i u građi snimljenoj u Brusniku i u govoru Donje Mutnice (Rakić-Milojković 1990: 113). Naime, u ovim govorima ovaj glagol pripada VII grupi. Primera upotrebe glagola u standardnim oblicima u ispitivanom tekstu nema.

3.2.5.1.7.4. U jednom primeru se u ispitivanom tekstu javlja oblik *dádu* za treće lice jednine. Ovaj oblik pomenutog glagola uočen je i u govoru Donje Mutnice (Rakić-Milojković 1990: 112). Dakle, radi se o uticaju govora Brusnika na ispitivani idiolekt. Primera upotrebe standardnog oblika u ispitivanom tekstu nema.

3.2.5.1.7.5. Kao oblici glagola otići u prezentu se javljaju oblici *oťidem i oťidemo* u svim primerima.

3.2.5.1.7.6. Glagoli imati i biti kada se javljaju u funkciji egzistencijalnih glagola slažu se u rodu i broju sa oblicima casus generalis-a, koji je upotrebljen u funkciji genitiva u svim primerima gde se uz egzistencijalne glagole javlja casus generalis.

3.2.5.2. Ostale pojave vezane za konjugaciju. Osim u primerima upotrebe krnjeg perfekta jesam kao pomoćni glagol je redukovan i u funkciji dopune glagola nepotpunog značenja u primerima *ōndak nãdnica p̀una i klánje bílo*.

4. Zaključak

U prethodno izloženoj analizi korpusa uočeno je da se u ispitivanom idiolektu u različitoj meri javljaju osobine kosovsko-resavskog dijalekta, prizrensko-timočkog dijalekta i srpskog književnog jezika. Očigledno je da

je na osnove fonetskog i morfološkog sistema najznačajniji uticaj imao kosovsko-resavski dijalekat, što je razumljivo kada je poznato da je ispitivani govornik od svog rođenja do 1960. živeo u Brusniku, selu koje se nalazi u centralnom delu zone govora kosovskog dijalekatskog tipa u istočnoj Srbiji. Što se uticaja ostala dva bitna faktora tice, znatno je jači uočeni uticaj književnog jezika, jer je uočeno u više primera da govornik teži upotrebi standardnih oblika. Ipak, na osnovu veoma velikog broja dubleta uočenih u tekstu može se zaključiti da sva tri uticaja konstantno postoje, te u ovom idiolektu omogućavaju uporednu upotrebu velikog broja dubleta.

Na planu fonetike sačuvane su vrednosti *ë* i *ò* na svakom kratkom naglašenom slogu gde bi se u književnom jeziku javile vrednosti *e* i *o*. Takođe, iz govora Brusnika preuzete su vrednosti diftonga *ie* i *uo*, ali se javljaju i vrednosti *ē* i *ō*.

Što se promena vokala tiče sve uočene promene su uobičajene u kosovsko-resavskom dijalektu, ali neke od njih (npr. elizija vokala) se mnogo ređe javljaju nego u kosovsko-resavskom dijalektu.

U sistem suglasnika je kao uticaj književnog jezika ušla fonema *h*, mada uočena u veoma malom broju primera. U mnogo većem broju primera je uočena tipično kosovsko-resavska supstitucija ove foneme.

Na planu suglasničkih promena uočen je dubletizam kosovsko-resavskih i standardnih oblika za sve promene koje se javljaju u većem broju primera.

Na sistem deklinacije uočen u ispitivanom idiolektu bitni uticaj je ostvaren od strane članica balkanskog jezičkog saveza (rumunskog jezika i prizrensko-timočkog dijalekta), što se odrazilo na pojačanu analitičnost u njemu. Istovremeno uočen je i uticaj književnog jezika što se odrazilo uglavnom na oblike padežnih sufiksa.

Konjugacijski sistemi prizrensko-timočkog, kosovsko-resavskog dijalekta i književnog jezika ne razlikuju se koliko deklinacijski. Sistem glagolske promene uočen u ispitivanom idiolektu uglavnom je zadržao odlike kosovsko-resavskog sistema, mada su, znatno ređe, uočeni uticaji standardnih oblika.

Iako su sve karakteristike uocene na osnovu malog broja primera, iz prethodnog teksta je očigledno da gotovo ni jedna dijalekatska osobina nije u potpunosti sačuvana, ali da ni književni oblici nisu ni na jednom planu u potpunosti prodrli u ispitivani idiolekt.

S obzirom na to da je situacija, što se raznovrsnosti i postojanosti uticaja tice, veoma slična na većem delu teritorije, gde se govori srpski jezik, može se zaključiti da se ovakva “neprevrelost” može uočiti na velikom delu ove teritorije.

Literatura

- Barjaktarević D. 1971. Kosovski dijalekatski tip. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini*, VIII
- Barjaktarević D. 1971. Kosovski dijalekatski tip. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini*, IX
- Bogdanović N. 1997. Jezičke pojave na dodiru prizrensko-timočkog i kosovsko-resavskog dijalekta. *O srpskim narodnim govorima*. Despotovac: Narodna biblioteka "Resavska škola"
- Bugarski R. 1995. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd
- Ivić, P. 1985. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska
- Ivić P. 1997. Razlike među govorima kosovsko-resavskog dijalekta. *O srpskim narodnim govorima*. Despotovac: Narodna biblioteka "Resavska škola"
- Ivić P., Bošnjaković Ž, Dragin G. 1997. Banatski govori šumadijsko-voždanskog dijalekta. *SDZb*, XLIII
- Jović D. 1968. *Trstenički govor*, DZVII
- Marković M. 1986. Rečnik narodnog govora u Crnoj Reci. *SDZb*, XXXIII
- Peco A. 1985. *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Beograd: Naučna knjiga
- Peco A., Milanović B. 1968. *Resavski govor*. *SDZb*, XVII
- Rakić-Milojković S. 1990. Osnove morfološkog sistema govora Donje Mutnice. *SDZb*, XXXVI
- Simić R. 1972. Levački govor. *SDZb*, XIX

Marko Simonović

Živka Miljković's Idiolect – the Interfuse of Kosovsko-resavski and Prizrensko-timočki Dialect with Serbian Standard

Constant migrations from one dialect zone to another and rural-urban migrations greatly influenced on dialects in Serbia. Many dialect characteristics are withdrawn because of diffusion of standard variety through media. Idiolect of Živka Miljković was suitable for conducting research on these problems. She lived in the areas of kosovsko-resavski and prizrensko-timočki dialect. Idiolect's phonetic and morphological characteristics were compared with the same characteristics in these two dialects and with the standard Serbian language. This material showed that neither the features of dialect were preserved nor the elements of the standard language prevailed.

